

Філенко А.С.

УДК 336.2

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ ЕФЕКТИВНОСТІ

Анотація. У статті досліджено основні проблеми становлення та розвитку сучасної податкової системи України. Проаналізовано систему оподаткування в державі загалом і регіоні зокрема в контексті основних фіскально-значимих податків. Обґрунтовано перспективні напрямки розвитку податкової системи держави.

Розкрито економічну сутність податкової системи в інституційному середовищі. Показано роль податкової системи з позиції інституційного підходу.

Визначено інституційну модель податкової політики й напрями підвищення її ефективності, з урахуванням транзакційних витрат, у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства.

Також у статті аналізуються основні методи оцінки податкового потенціалу підприємств, використовувани в міжнародній практиці. Пропонується авторський підхід за оцінкою податкового потенціалу регіонів України в умовах трансформації податкової системи. Розглянуті основні напрямки розвитку та удосконалення податкової системи з урахуванням діючого нормативного законодавства України. Наведені принципи, які формують податкову систему, надані пропозиції щодо удосконалення податково-бюджетного регулювання в Україні.

Ключові слова: податок, податкова система, Податковий кодекс, податок на прибуток, податок на додану вартість.

Анотація. В статье исследованы основные проблемы формирования и развития современной налоговой системы Украины. Проанализирована система налогообложения государства как в целом, так и в региональном контексте основных фискально-значимых налогов. Обоснованы перспективы развития налоговой системы государства. Предложен авторский подход к оценке налогового потенциала регионов Украины в условиях трансформации налоговой системы.

Ключевые слова: налог, налоговая система, Налоговый кодекс, налог на прибыль, налог на добавленную стоимость.

Summary. The article deals with the basic problems of formation and development of a modern tax system of Ukraine. The system of taxation in the country in general and the region in particular in the context of major fiscal and significant taxes. Proved promising areas of the state tax system.

The economic nature of the tax system in the institutional environment. the role of the tax system from the perspective of the institutional approach.

Defined institutional model of tax policy and direction to increase its efficiency, taking into account transaction costs in the system of state regulation of social and economic development of society.

This article also analyzes the main methods of assessment of the tax potential of the companies used in international practice. The author proposes an approach for evaluation of potential tax regions of Ukraine in transforming the farm tax system. The basic directions of development and improvement of the tax system, taking into account the existing regulatory legislation of Ukraine. These principles form the tax system, provided suggestions for improving the fiscal regulations in Ukraine

Keywords: tax, tax system, tax code, income tax, value added tax.

Постанова проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та с практичними завданнями. Перехід до ринкових відносин змушує звернути увагу на досвід економічно розвинених країн, зокрема на розвиток податкової системи як найважливішого інструмента державної економічної політики і регулювання ринкових відносин. Адаже податки розглядаються з двох сторін: вони або стимулюють, або, навпаки, обмежують розвиток окремих галузей, призводять до неналежного виконання надходжень до бюджетів і, як наслідок, спричиняє скорочення витрат на соціальні проблеми, зростання соціальної напруги в суспільстві та дефіциту бюджету.

Діюча система оподаткування повною мірою не може забезпечити реалізацію ні цілей державної політики, ні прав та цілей платників податків. Недоліки, які були допущені при її створенні, призвели до того, що податки не виконують повноцінно ні фіскальної, ні стимулюючої функцій.

Сьогодні податкова система України перебуває на етапі кардинальних перетворень. У державі постійно проводилась політика зміни системи оподаткування, але, на жаль, не завжди продумана, економічно обґрунтована та не завжди це відбувалось у комплексі з іншими фінансовими нововведеннями.

Проблема модернізації сфери оподаткування є актуальною для України, адже існуюча податкова система характеризується внутрішньою неузгодженістю її складників, нестабільністю, складністю, порушенням принципів економічно-соціальної справедливості та рівномірності, негативним впливом на стан національної економіки в цілому.

Вагомий внесок у дослідження питань теорії та практики функціонування податкової системи, вирішення проблеми розробки та реалізації політики оподаткування як важливого економічного важеля регулювання зробили В.В. Барабанова [7], З.С. Варналій [1], Н.О. Молдован [3], Г. Нагорняк [4], Л.П. Олейнікова [5], Н.А. Степанюк [6], але не зважаючи на це, є ще ряд питань, які остаточно не розкриті, а в період податкової реформи виникло ще більше суперечностей.

Метою статті є розгляд основних інституційних аспектів податкової системи України, аналіз існуючої системи оподаткування в контексті основних фіскально-значимих податків (ПДВ і податку на прибуток) та обґрунтування напрямків підвищення її ефективності.

Виклад основного матеріалу. На разі неможливо запропонувати жодну з реформ, в якій би сфері вона не здійснювалась, без врахування нової парадигми розвитку суспільства й людських ресурсів – глибинної демократії.

Важко не погодитись з думкою авторів, що сьогодні залишаються ще не вирішеними питання переорієнтації чинної податкової системи на стимулювання процесів соціально-економічного розвитку країни, формування інституту податкової політики як фундаментальної компоненти доктрини довгострокового економічного розвитку України, усунення суперечностей між діючими актами податкового права й Податковим кодексом, урахування тенденцій європейської податкової гармонізації.

Так, З.С. Варналій вважає, що сама податкова система поки що знаходиться на стадії встановлення. Тому, зараз важливе значення набуває питання про те, наскільки швидко буде відбуватися процес подальшого її розвитку, та реформування, в яких умовах вона діятиме по-справжньому ефективно [Варналій З.С. 2010].

Призначення податкової системи, яка є відображенням і органічною складовою економічної моделі розвитку країни, полягає не лише у збиранні податків та забезпечення доходної частини бюджету для виконання державою своїх функцій, а й у сприянні досягненню стратегічної мети розвитку національної економіки [Степанюк Н.А., 2011].

Проблему побудови ефективної податкової системи як одну з найбільш актуальних, не можливо вирішити без удосконалення податкового законодавства. Перший крок на шляху до її розв'язання зроблено через прийняття 2 грудня 2010 року Податкового кодексу. Запровадження нового податкового законодавства мало на меті врегулювати відносини оподаткування, визначити принципи побудови податкової системи, перелік податків та зборів, що підлягають сплаті до бюджетів всіх рівнів, визначити методику їх обчислення, ставки оподаткування, правовий стан платників податків, порядок адміністрування податків, а також порядок і умови застосування фінансових санкцій до платників податків за порушення податкового законодавства.

Одним з головних завдань податкової реформи було підвищення фіскальної ефективності податків, метою - ліквідація дефіциту бюджету. Проблеми з формування доходної частини бюджету та зростаючий рівень тінізації економіки змусили уряд переглянути орієнтири податкової політики і визнати необхідність зниження податкового навантаження. Проте, дану проблему не можливо вирішити за короткий термін часу і лише на одному (державному) рівні. Постає питання регіонального її виміру.

В контексті теми статті ми проаналізували показники виконання податкових надходжень до Державного бюджету по АР Крим. Так, основними бюджетоутворюючими податками є податок на прибуток та податок на додану вартість. Їх частка в доходах, мобілізованих до Державного бюджету за 2010-2012 роки була нерівномірною.

Станом на 01.01.2013 року по АР Крим зареєстровано 5961 платників ПДВ – юридичних осіб, з них сплачують податок до бюджету 3963 СГД. Рівень сплачуваності складає 97% [Модернізація України – наш стратегічний вибір 2012].

Значно більший ефект в масштабах АР Крим можна досягти, якщо перенести акценти з фіскальної функції податку на прибуток підприємств на його регулюючу.

Зміни у оподаткуванні прибутку підприємств повинні позитивно вплинути на порядок адміністрування податку на прибуток. Спрощена декларація та порядок її подання, зменшення ставки податку, а також ряд інших змін сприятимуть надходженням податкових платежів до бюджету та виходу підприємств з «тіні».

Податковий контроль галузей економіки повинен включати такі елементи: проведення кількісного та якісного складу платників податків; здійснення аналізу сплати податків і зборів; контроль за величиною податкового боргу та переоплат; аналіз податкової звітності платників податків; аналіз величини податкового навантаження; аналіз пільг, отриманих підприємствами; контроль за величиною донарахованих та сплачених сум підрозділами контролюючої роботи.

Завдяки вдосконаленню податкового контролю за сплатою податку на прибуток забезпечується збільшення надходжень до бюджету. Для моделювання надходжень із податку на прибуток підприємств використовують досить багато підходів та методів.

В контексті реформування податкової системи новим законодавством передбачено: автоматичне відшкодування податку на додану вартість; спрощення адміністративних процедур та зменшення тиску на бізнес-середовище; стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності; протидію тіньовій економіці та розширення бази оподаткування за рахунок удосконалення адміністрування податків; збільшення фінансового ресурсу зведеного бюджету.

На наш погляд, основним недоліком чинної податкової системи є її спрямування на подолання дефіциту бюджету шляхом вилучення доходів господ арюючих суб'єктів. Прослідковується відсутність чіткого взаємозв'язку податкової системи з розвитком економіки і діяльністю безпосередніх її суб'єктів.

Позитивним напрямком податкової реформи стало зниження ставок ключових податків.

Головне нововведення щодо податку на прибуток – це поетапне зменшення ставки податку.

Так, з 1 квітня і до кінця 2011 р. ставка податку складала 23 %, протягом 2012 р. – 21 %, протягом 2013 р. – 19 % та починаючи з 1 січня 2014 р. ставка податку становить 16 %.

Враховуючи, що податкове навантаження в Україні одне з найвищих, зменшення ставки є нагальним кроком і, як наслідок, забезпечить збільшення рівня добровільної сплати податку на прибуток.

В Україні базова ставка ПДВ становить 20%, що є досить високим показником порівняно з іншими країнами світу. Це, в свою чергу, створює низку проблем: висока ставка ПДВ разом з високими темпами

інфляції стримують розвиток виробництва, що характеризує сучасний стан економіки України. Крім цього, застосування ставок ПДВ на рівні 20% і більше стимулює як інфляційні процеси в цілому, так і негативно впливає на високотехнологічні і наукоємні виробництва. Тому, запроваджується поступове зниження основної ставки ПДВ до 17%, а саме за податковими зобов'язаннями з ПДВ що виникли: з 1 січня 2011 р. до 31 грудня 2013 р. включно, ставка податку становитиме 20%; з 1 січня 2014 р. включно – 17%. на нашу думку, необхідно відзначити наступні проблеми та суперечності кодексу в питанні зниження податкового тиску.

Так, одночасне зниження ставок податку на прибуток підприємств та ПДВ (до кінцевих значень) призведе до значного падіння доходів державного бюджету на 2,8 % від ВВП або майже 10 % його загальних доходів. У Податковому кодексі не обумовлено компенсаційні джерела, які дозволили б покрити втрату доходів. Крім того, не оприлюднене, за рахунок стримування яких статей видатків бюджету будуть компенсуватися звуження дохідної бази від зменшення ставок податків [Модернізація України – наш стратегічний вибір 2012].

Сумнівним, також, з точки зору доцільності та ефективності є положення стосовно зниження ставки ПДВ. Даний податок є одним з непрямих податків, тому фактичним суб'єктом оподаткування є кінцевий споживач, а не підприємство, що його сплачує. Таким чином, зниження ставки ПДВ до 17% в умовах гострого дефіциту ресурсів не є оптимальним з точки зору економічної ефективності. На наш погляд, необхідно зосередитися на зниженні імпліцитної ставки податку на прибуток і лише за наявності ресурсів переходити до зниження ставки ПДВ, але в довгостроковій перспективі.

В умовах сьогодення важливе місце, повинно бути відведене податковій системі як державному регулятору покращення фінансової діяльності підприємств. Тому, реалізація податкової реформи повинна відбуватися цілеспрямовано, системно, відкрито, виважено, поступово у часі.

Отже, вважаємо, основними напрямками підвищення ефективності податкової системи в Україні повинні бути наступні:

- побудова стабільної, зрозумілої і цілісної податкової системи з метою визначення збалансованих підходів до фінансового перерозподілу в межах країни і обґрунтування норм оподаткування;
- послаблення податкового тиску і подальше спрощення податкової системи шляхом скасування неефективних податків з адміністративної точки зору;
- розширення податкової бази завдяки скасуванню непрозорих податкових пільг, розширенню кола платників податків і оподатковуваних доходів у відповідності з критерієм «доцільності» і принципом «соціальної справедливості»;
- розв'язання ряду проблем, пов'язаних зі стягненням податків і контролем за дотриманням податкового законодавства;
- зниження податкового тиску до теоретично допустимого рівня;
- забезпечення стабільності податкового законодавства;
- узгодженість усіх елементів в межах єдиного податково-правового простору (формування єдиної нормативно-правової бази оподаткування);
- надання гнучкості системі оподаткування, за допомогою ставок оподаткування стимулювати прогресивні і обмежувати негативні явища, що безпосередньо впливають на стан національної економіки;
- ефективно структурувати систему оподаткування на користь прямого оподаткування майна, капіталу, землі.

Разом з тим, необхідно провести реформування податкової системи в напрямку її лібералізації і децентралізації; розширити права органів місцевого самоврядування при встановленні норм вилучення і їх використання на місцях; забезпечити збалансованість інтересів держави та її регіонів, регіонів між собою з метою забезпечення стабільності адміністративно-територіального устрою країни; запровадити заходи по податковому стимулюванню інвестиційного процесу і спрямування коштів підприємств на вдосконалення і розширення виробничої діяльності, розвиток малого підприємництва, підтримку пріоритетних галузей національної економіки. Проте, окремі норми Податкового кодексу обумовлюють виникнення небажаної внутрішньої податкової конкуренції між регіонами України.

Діюча податкова система України у зв'язку з великим податковим навантаженням на суб'єктів господарювання не тільки не сприяє становленню ринкових відносин, але й обмежує розвиток підприємницької та інвестиційної діяльності, не стимулює населення до чесної праці, накопичення власності, не сприяє досягненню соціальних і політичних цілей реформування суспільства у напрямку соціально орієнтованої ринкової економіки.

Висновки. Податкова реформа в Україні крокує незважаючи на економічну кризу. Результати дослідження показали, що Податковий кодекс не вирішив усі питання вдосконалення системи оподаткування в Україні, але його започаткування є великим кроком у майбутнє. Реалізація податкової реформи повинна відбуватися цілеспрямовано, системно, відкрито, виважено, поступово в часі.

Таким чином, реформування чинної податкової системи повинно відбуватися в напрямку створення сприятливих податкових умов для вітчизняних товаровиробників; стимулюванню вкладення коштів у інвестиційні програми; поетапне зниження податкового навантаження за рахунок скасування неефективних (затратних) податків і зборів; підвищення фіскальної ефективності податків на основі розширення бази оподаткування; формування доходів бюджетів усіх рівнів на основі проведення збалансованої бюджетної

політики на середньострокову перспективу та спрямування податкових надходжень у сфері, від яких залежить довгострокове економічне зростання.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є формування інституційних аспектів раціональної податкової системи, в якій необхідно використовувати регулюючу функцію податкової системи у вигляді надання пільгового оподаткування, зробити пільги більш прозорими та підвищити їх стимулюючі і регулюючі властивості. Виконання цих та інших завдань приведе до успішного досягнення поставленої мети реформування податкової системи держави – формування максимально досконалої системи оподаткування в Україні і, як наслідок, економічного росту загалом.

Джерела та література:

1. Варналій З. С. Реформування податкової системи в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2010. – Випуск 24. – С. 69-76.
2. Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2012. – 416 с.
3. Молдован О. Податковий кодекс: чи буде краще для України? // Дзеркало тижня. – 2010. – №44.
4. Нагорняк Г. Проблеми податкового регулювання в Україні та шляхи їх вирішення // Галицький економічний вісник. – 2010. – №2(27). – С. 140-152.
5. Олейнікова Л. П. Удосконалення політики держави у сфері оподаткування як елемент забезпечення економічного зростання // Економічні науки. Вісник ЖДТУ. – 2011. – №1(55). – С. 250-253.
6. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р., №2755-VI. [Електронний ресурс]. Доступний з <http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
7. Степанюк Н. А. Трансформаційні процеси у податковій системі України // Фінансова система України. Наукові записки. Серія «Економіка». – 2011. – №16. – С. 77-81.
8. Череп А. В., Барабанова В. В. Податкова реформа – реальність чи прогнози // Збірник наукових праць НУДПСУ. – 2011. – №1. – С. 594-600.

Фомішина В.М.

УДК 330. 101. 541

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАОЩАДЖУВАЛЬНО-ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ДЕЯКИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Анотація. У статті проведено аналіз інтенсивності заощаджувально-інвестиційних процесів у провідних країнах світу у деяких угрупованнях країн та встановлено їх взаємозв'язок з темпами економічного розвитку для виявлення потенційних можливостей поступального руху національних економік.

Ключові слова: національні заощадження, заощадження домогосподарств, інвестиції, нагромадження капіталу, економічне зростання.

Аннотация. В статье проведен анализ интенсивности сберегательно-инвестиционных процессов в ведущих странах мира и некоторых их группировках для выявления возможностей поступательного развития национальных экономик.

Ключевые слова: национальные сбережения, сбережения домохозяйств, инвестиции, накопление капитала, экономический рост.

Summary. The article analyzed the intensity of saving and investment processes in the leading countries of the world and some groupings of countries and established their relationship with the pace of economic development to identify potential growth of the national economies. The relationship between the share of savings in disposable income, investments in fixed assets and economic growth is confirmed. It is shown that the global recession has certainly affected the growth rates of most countries in the last decade, with the greatest impact of the global crisis has had on the dynamics of gross capital formation in the EU. Sharp drop in this indicator in 2009 was proof Keynesian hypothesis of constancy and variability of consumption savings and investment. Was found that the U.S. national savings rate is lower than in the EU, while a number of countries showing growth of gross savings. First a major Asian exporters such as Japan and China, as well as oil exporters, including most of the OPEC countries and Russia. This group of countries save more than investing, demonstrate better dynamics as key macroeconomic development and performance of the major industries, primarily industry and are the main suppliers of saving the world financial market.

Keywords: national savings, household savings, investments, capital accumulation, economic growth.

Постановка проблеми. Міжнародний досвід свідчить, що існує чітка залежність між часткою заощаджень у наявному доході населення, інвестиціями в основний капітал і темпами зростання економіки. Зміна норми заощадження відображає коливання переваг між поточним і майбутнім споживанням. Країни з вищою нормою заощаджень загалом відрізняються вищими темпами зростання (наприклад, Японія); країни з нижчою нормою заощаджень – нижчими (наприклад, США). Для обґрунтування цього положення є актуальним аналіз показників, що характеризують динаміку економічного розвитку і національних заощаджень деяких розвинених країн, зокрема, ЄС, Японії, США.

Огляд останніх досліджень. Актуальність проблеми наукового обґрунтування заощаджувально-інвестиційних процесів привертають до неї увагу наукових інститутів, окремих вчених і наукових шкіл.